

УДК 821.161.2-92.09:316.77]:070

Ладика Ірина Ярославівна*Львівський національний університет імені Івана Франка***ТРАКТУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО РЕПОРТАЖУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТЕЙ
В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ**

У статті розглянуто погляди різних науковців на жанр літературного (художнього) репортажу, здійснено порівняння дефініцій, особливостей та методик написання матеріалів у цьому жанрі, які пропонує кожен із дослідників. Також звернено увагу на трактування літературного репортажу практиками цього жанру. Окремо досліджено історію виникнення українського літературного репортажу, причини його популяризації у наш час та перспективи розвитку школи в Україні.

Ключові слова: літературний репортаж, художній репортаж, репортаж, факт, документалізм.

Актуальність наукової статті зумовлена популяризацією жанру літературного репортажу в Україні, створенням спеціальних конкурсів, де б змагалися тексти саме у цьому жанрі, активною роботою вузьких рубрик в українських медіа. Водночас відсутнє вичерпне наукове опрацювання цієї теми.

Огляд джерел: для написання статті користувалися результатами наукових пошуків дослідника Володимира Здоровеги, Микити Василенка, французького науковця Іва Аньєса, польського репортажиста Ришарда Капусцінського, сучасної дослідниці художнього репортажу Лілії Шутяк.

Мета цієї наукової статті – визначити різницю у трактуванні жанру літературного репортажу, у дефініціях, які пропонують теоретики та практики цього жанру, виявити його специфіку, особливості роботи над літературним репортажем, причини популярності у наш час та перспективи формування в українському медіапросторі школи літературного репортажу.

Літературний репортаж – це синтетичний жанр, який виник на межі журналістики та літератури. Цим зумовлені складнощі у трактуванні цього явища, його точній дефініції та ознаках. Окрім того, межовість із журналістикою та літературою зумовлює дискусію стосовно можливості використання у тексті вигадки. У Польщі є дві школи літературного репортажу – «школа факту» і «школа форми». В Україні школа досі не сформована, у кожного автора-практика та дослідника є власна думка стосовно цього. У наукові статті ми постаралися проаналізувати різні погляди на літературний репортаж.

Дослідник Володимир Йосипович Здоровега [4, с. 179-180] наголошує на тому, що «художні репортажі у літературній практиці нерідко називаються документальними повістями, документальними розповідями, художніми нарисами. Ця сфера художньої журналістики давно стала предметом дослідження літературознавців. Сплеск документальної прози був спричинений незадоволенням літератури її відірваністю від реалій життя. У 60-ті роки минулого століття ця творчість з легкої руки американських літераторів була йменована «новим журналізмом», увібравши у себе найкращі риси репортажу. Її принцип – максимум правдивості не тільки щодо самого змісту, але й у всіх деталях розповіді, послідовності у документальності побудови окремих сцен, точності деталей, природності діалогів тощо».

Сучасна українська репортажистка Олеся Яремчук визначає [9] літературний репортаж як «вміння розповісти історію, спілкуватися, а ще – слухати, спостерігати і співпереживати».

Польський репортажист Ришард Капусцінський, [6, с. 67] вважає репортаж найуніверсальнішою формою висловлювання. «Репортаж – це дуже важлива сфера кожної національної літератури. Довгий час його недооцінювали, але це вже в минулому. Тепер він уже займає належне місце в літературі». Його співвітчизник, колега по цеху, Кшиштоф Конколевський дав таку дефініцію репортажу: «літературний репортаж — це добре розказана

історія, заснована на фактах. Оповідь про те, що відбувалося насправді, про невігдане, за допомоги художніх засобів»[10].

Ришард Капусцінський [10] стверджував, що «мають існувати одночасно два різновиди репортажу. Перший спирається на актуальну, поточну інформацію: сьогодні відбулося те й те. Такий репортаж, що описує поверхню історії, яка розгортається в нас на очах, залишиться головною поживою для ЗМІ. Адже для пересічного споживача довколишня дійсність і сучасна історія виявляються в окремих подіях. Він помічає їх, але не вміє пов'язати між собою. Другий різновид репортажу мусить уміти осмислювати потік нинішніх подій, намагатися надати певної логічності тому, що здається нелогічним, і встановити певні правила в тому, що здається цілковитою анархією та хаосом». На думку французького дослідника Іва Аньеса [5, с. 301], «репортаж – не поверховий жанр. Якщо він не надає істотних фактів та значущих точок зору, він не має цінності. Два відхилення, яких треба уникати: гарно написана, але «порожня» стаття, в якій лише трохи зачіпається тема; «роздута» стаття з великою кількістю прикметників, що ніби додають драматизму. Треба залишатися якомога ближче до фактів, з точністю і тверезістю, що не відкидає привабливості на письмі».

Художній репортаж – це жанр, який існує на межі між літературою та журналістикою. В українському медіадискурсі цей термін набуває особливої актуальності після виходу в світ у 2013 р. антології «Veni, Vidi, Scripsi: Світ у масштабі українського репортажу». У ній зібрано десять текстів, присвячених подорожам Україною та закордонним мандрівками [12].

На думку української дослідниці Антоніни Іващук [12], «сучасний репортаж – найбільш розгорнутий та емоційний жанр серед інформаційних жанрів, що потребує одночасно, з одного боку, документальності, суворого дотримання фактів життя, з іншого – емоційності, особистого сприйняття події, уваги до подробиць, факту, явища».

Якщо говорити про історію українського літературного репортажу, то «середовище, з якого виріс український репортаж, також було літературним. Тут ідеться зокрема про футуристів, авангардистів, конструктивістів. 1926-го року в журналі «Нова генерація» було опубліковано текст Гео Шкурупія та Дмитра Бузька, який вважається першим зразком репортажу. В українському контексті йшлося про пошуки нового жанру, говорили про фактову літературу. Вдавалися дуже часто до нарисів. Тоді йшлося про подорожні нотатки, записи. Ми знаємо про Майкла Йогансена – власне, його називають одним із засновників української репортажистики 20-х років. Він сказав: «Я закладаю новий жанр в українській літературі».

Під час 1926-27-го років з'являється український журнал, довкола якого формується коло авторів, які пишуть подорожні тексти. Тут ідеться про подорож, яка є правдивою, але читаючи про неї, ми розуміємо, що факт – не є в центрі уваги, а там є особисті спостереження, рефлексії й дуже часто іронія. Наприклад, у Йогансена дуже багато сарказму. І це, на мою думку, спосіб захисту й метод того, як обійти ідеологію. Як і польський репортаж, український творився в радянські часи, для якого це був шлях обійти систему. Так Йогансен намагався не стати ідеологом, маневрував, описуючи свої подорожі. Він мріяв про далекі світи, про Америку, але зрозумів, що і в тодішньому СРСР є багато чого дивитися. Треба брати до уваги, що ці автори формувалися в радянські часи і їм доводилось нелегко. 20-ті роки – це ще до телебачення, тобто там про журналістику, про наші сучасні етичні принципи журналістики не йшлося, а йшлося радше про нариси» [13].

Український науковець Микита Кімович Василенко визначає такі особливості літературного репортажу: «Літературний репортаж, маючи яскраві, лише притаманні йому ознаки, пов'язані зі специфікою художньої творчості, одночасно відповідає вимогам сучасного репортажу. Це швидка «зміна декорацій», динамічний сюжет, максимально конкретизоване авторське «я» і дуже часто пристрасний (не характерний для західної школи) авторський коментар» [3, с. 58-59].

Дослідник Сергій Шабеліст переконаний [11], що «для того, щоб уміти писати літературний репортаж, потрібно не лише оволодіти теоретичними навичками вправного письма, але й розвивати у собі фахові навички. По-перше, бути спостережливим, уміти бачити в буденних речах і подіях ширший зміст і контекст, загалом – цікавитися навколишнім життям. Саме це, нюх

на інформацію, й відрізняє журналіста від людей інших професій, які не звертають уваги на те, про що журналіст майже неодмінно захоче написати. Для цього потрібно записувати в нотатник теми для статей або окремі враження, котрі пізніше можна буде покласти в основу статей».

Науковець зазначає, що потрібно ретельно продумувати концепцію майбутньої публікації, аналізуючи, на які аспекти потрібно зробити акцент і до кого звернутися за коментарем, щоб зображувана картина дійсності була об'ємною та реалістичною. Вона може варіюватися в процесі роботи, але умовний кістяк публікації має існувати ще до початку безпосереднього збору інформації з конкретної теми. Добрий репортаж має нагадувати фільм або п'єсу, де в яких повинні бути зав'язка, конфлікти, сюжетні інтриги, кульмінації та розв'язка.

Сергій Шабеліст наголошує на важливості інтуїції та вмінні «відрізняти головне від другорядного, розуміти, що підходить і важливе для матеріалу, а що зайве. З іншого боку, як радять деякі практики, потрібно якомога більше нотувати, щоб охопити те, що дозволяє відтворити атмосферу. При цьому журналісти наголошують, що далеко не вся занотована в блокнот інформація обов'язково потрапить в остаточний варіант статті. Так, репортер «Gazety Wyborczej» Маріуш Щигел у своїх матеріалах використовує 25% з усього записаного. Деякі журналісти, буває, взагалі нічого не записують, а лише дуже уважно слухають співрозмовника і тільки потім починають писати статті, в які потрапляє найсуттєвіше. Використання диктофона дещо розслаблює репортера і зменшує його увагу до побаченого та сказаного».

Уже згаданий вище польський репортажист Маріуш Щигел [2] вважає, що, що «ідеальний український репортаж мав би бути таким само, як і ідеальний польський, французький, американський чи будь-який інший репортаж. Тобто це має бути текст, після прочитання якого читач не зміг би заснути. І тут ідеться не про жахіття чи трилери, а про текст, який заставляє задуматися, який бореться з нашими стереотипи, дає нам щось нове».

Репортаж вимагає журналістської майстерності, роботи репортера – бути на місці й бачити все на власні очі, чути все на власні вуха, щоб не вигадувати, а описувати реальність такою, як вона є, описувати дуже деталізовано, прискіпливо, з усіма голосами, які там звучали, відтворити всі голоси максимально точно, не додумувати їх. Цікавий стосунок вигадки і фікшну в комбінації, коли факт – це цеглинки, якими вибудовується фундамент будівлі репортажу, а цемент – це суміш, художнє письмо, який ці цеглинки поєднує.

Дуже небезпечний шлях писати «реальніше за дійсність». Це те, що багатьох репортерів штовхає на небезпечну колію, коли вони наперед знають, що хоче написати, знають, який меседж хочуть донести своїм читачам. Автор тоді свідомо виліплює, а часто несвідомо, ту матерію фактів під той заздалегідь накинутий меседж. Репортаж – це завжди непередбачуваність. Репортер ніколи не знає, що в нього вийде. Якщо це так, то це дійсність, а не реальніше за неї.

Не можна вимагати від репортера бути надлюдиною, яка ніколи не помиляється у своїх спостереженнях. Свого часу Мельхіор Ванькович сказав: «Ми не маємо гарантії, що навіть троє людей, які з різних точок однієї і тієї самої кімнати дивляться на годинник, побачать одну й ту саму годину. Цілком можливо, що хтось із них помилиться. Бо, може, з якоїсь точки кімнати за певної умови освітлення стрілки можуть показати іншу годину» [13].

На думку перекладача Остапа Сливинського, правильна стратегія у літературному репортажі полягає [1] у тому, щоб не намагатися робити висновків: «Не оцінювати, а давати оптику замість того, щоб підставляти інтерпретацію. Не перетворюватися на публіциста. Зрештою, давати достатньо місця читачу, бо літературний репортаж – це такий жанр, в якому співучасть читача надзвичайно важлива. Репортаж – це жанр, який створює ситуацію морального неспокою. Потрапивши в неї, читач мусить собі відповісти на низку питань».

Репортаж – це досить підіривний жанр. Небезпечний для авторитарних чи тоталітарних режимів. Саме тому, що розповідає маленькі людські історії. А вони – завжди такий камінчик, який, потрапляючи поміж коліщатка державної машини, хай навіть не блокує її, але скрегоче. Адже історія конкретної людини, яка опинилася в конкретних, завжди неоднозначних, обставинах, завжди йде трішки всупереч генеральним лініям офіційної оповіді, яка має цементувати суспільство. Це стосується не лише репортажу, але й історичної прози, того її

різновиду, який ґрунтується на усній історії і протиставляє її колективним історичним нарративам. Літературний репортаж у країнах з авторитарними режимами шансів немає».

Коли репортер свідомо ставить собі за мету щось змінити у суспільстві, наприклад, зробити людей добрішими, вселити їм надію, встановити мир тощо, є небезпека, що він перетвориться на мораліста, резонера. Це неприпустимо. Єдине, що він має робити, це показувати правду про світ, у якому ми живемо. Це найменше, але й найважливіше, що взагалі можливо робити, щось пишучи. Так він творить нам усім точку опори, точку, на яку кожен зокрема і по-своєму мусить спертися, якщо дійсно хоче щось змінити [1].

Остап Сливинський виділяє такі «три кити» художнього репортажу: «Факт, емпатія і гуманність. Дві останні речі – не просто не одне і те саме, а, як не дивно, в репортажі не завжди йдуть у парі. Гуманність буває якоюсь абстрактною настановою, яка, наприклад, штовхає репортера в країни Сахелю, щоб розповісти правду про посухи і голод, які там панують. Але в самій розповіді відчутна легка поблажливість репортера до своїх героїв, він ніяк не може позбутися самовпевненості іноземця, який приїхав з кращого, розвиненішого, досконалішого світу, ця «межа світів» структурує його свідомість. Йому бракує емпатії, і весь його гуманістичний порив – коту під хвіст». «У хорошому репортажі є авторський стиль. (...) У Йогансена він дуже виразний. У Мар'ямова є, в Олексія Полторацького. Це найкращі репортажисти 20-х років. Серед сучасних репортажистів власний стиль, як на мене, є в Дениса Казанського. У Капусцінського. І це дуже важлива річ. Я не знаю, наскільки має бути притлумлене авторське «Я» в документальному, яким уважається репортаж, творі. Виходить, що коли автор є, коли його знаєш і впізнаєш, то це плюс для репортажу в очах читача. Коли ж автор невиразний, коли це голі факти – хто пам'ятає такі репортажі? Читач проходить повз», – переконана українська репортажистка Ярина Цимбал [8].

Причини популяризації українського літературного репортажу сьогодні можна шукати в аналогіях із закордонним досвідом: «зростання популярності польського літературного репортажу на батьківщині й за кордоном зумовлене, зокрема, його здатністю наближати й пояснювати читацтву дедалі складніший і дедалі менш зрозумілий сучасний світ» [10].

Перспективи розвитку українського літературного репортажу. Українська репортажистка Олеся Яремчук вважає [7], що «якщо ми говоримо про школу літературного репортажу, то поки що ми надолужуємо втрачене. Нещодавно українці перевідкрили для себе репортаж 20-х років минулого століття: таких авторів, як Майк Йогансен, Микола Трублаїні, Олександр Мар'ямов. Однак модерний літературний репортаж почав розвиватися десь шість-сім років тому. Це довготривалий процес, зміна не може відбутися спонтанно, на це потрібен час. Ми закладаємо непогані основи, але все ще попереду.

Отже, на основі сказаного вище можемо зробити *висновок*, що існує різниця між дефініціями літературного репортажу серед дослідників з різних країн (України, Польщі, Франції), а також поміж теоретиками та практиками в одній країні. З'ясовано особливості роботи над цим жанром, методика його створення. Становище сучасного українського літературного репортажу чимало залежить й від історії його генези, яку теж розглянуто у цій науковій статті. Виявлено причини популярності цього жанру у наш час та перспективи формування в українському медіапросторі школи літературного репортажу.

Список використаних джерел

1. Багач О. Українська реальність дає надзвичайно багато матеріалу для репортажу, – Остап Сливинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dyvys.info/2017/12/03/ukrayinska-realnist-daye-nadzvychnajno-bagato-materialu-dlya-reportazhu-ostap-slyvynskyj>
2. Белей Л. Яким має бути ідеальний український репортаж? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2013/10/23/jakym-maje-buty-idealnyj-ukrajinskyj-reportazh>
3. Василенко М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі: монографія / М. К. Василенко. – К., 2006. – 368 с.
4. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. – 3-тє вид. – Львів: ПАІС, 2008. – 276 с.
5. Ів Аньєс Підручник із журналістики: Пишемо для газет. – К. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – 544 с.
6. Капусцінський Р. Автопортрет репортера. – К.: Темпора, 2011. – 134 с.
7. Ладика І. «Важливо бути частиною спільноти однодумців» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/vazhlyvo-buty-chastynoju-spilnoty-odnodumciv>
8. Смоляр Л. Подорож не лише ногами, а й головою: Ярина Цимбал про літературний репортаж [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medialab.online/news/podorozh-ne-ly-nogamy-j-golovoju-yary-na-tsy-mbal-pro-literaturny-j-reportazh>
9. Толокольнікова К. Літературний репортаж і правило трьох «с». Інтерв'ю з Олесею Яремчук, редакторкою видавництва «Човен» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ms.detector.media/print/1411980811/literaturniy_reportazh_i_pravilo_trokh_s_intervyu_z_oleseyu_yaremchuk_redaktorkoyu_vidavnistva_choven

10. Чавага М.-К. Войцех Гурецький: «Літературний репортаж. Чим Польща захоплює світ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://choven.org/news/vojtseh-guretskyj-literaturnyj-reportazh-chym-polshha-zahoplyuye-svit>
11. Шабеліст С. В. Літературний репортаж у сучасній українській пресі: теоретико-методологічні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4298/1/Shebelist.pdf>
12. Шутяк Л. Особливості українського художнього репортажу в контексті «нового журналізму» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/drsk_2014_1-2_32.pdf
13. Ютченко А. Художній репортаж – між правдою і вигадкою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2017/12/28/hudozhniy-reportazh-mizh-faktom-i-vigadkoju/>

УДК 37.091.212: [316.722:005.336.2]

Добровольська Лариса Пантеліївна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Окса Микола Миколайович

Кандидат педагогічних наук, професор

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ І УЧНІВ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття присвячена розгляду питань інноваційних процесів формування міжкультурної компетентності педагогів і учнів в умовах полікультурного освітнього середовища. Висвітлено досвід упровадження курикулуму як моделі професійного зростання. Підкреслюється, що індивідуальний курикулум допомагає педагогу визначити свої сильні й слабкі сторони, постійно формувати в собі внутрішній стержень особистісного зростання, що є неодмінною умовою досягнення професіоналізму. Наводяться приклади полікультурно-освітнього простору як розвивальної цілісності, структурні компоненти якого використовуються суб'єктами освітнього процесу для засвоєння і трансляції гуманістичних цінностей.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, полікультурне освітнє середовище, курикулум, колективна ідентичність, навчально-виховний процес, етнічні спільноти, гуманістичні цінності.

На сучасному етапі українського державотворення реалізація основних положень компетентнішого підходу є одним з шляхів реформування освіти, що сприяє формуванню педагога й випускника Нової української школи. За визначенням Європейського Парламенту та Ради Європи молодь повинна володіти громадянською, соціальною, інформаційно-комунікаційною, мовною, культурною компетентностями, які забезпечують можливість творчого розвитку серед різних культур та здатність до навчання протягом усього життя. Актуальність нашого дослідження полягає в прагненні реалізувати шляхи розвитку Нової української школи, охарактеризувати та обґрунтувати досвід моделювання полікультурно-освітнього збагачувального середовища, що сприяє розв'язанню в пошуково-дослідницькому режимі проблеми «Формування міжкультурної комунікативної компетентності педагогів й учнів». На засадах інноваційних технологій заклад упроваджує багатомовну освіту, що впливає на соціалізацію школяра і його становлення як активного громадянина, сприяє самостійному вивченню мов упродовж життя.

Міжкультурне виховання і освіта виходять з фундаментального методологічного принципу, який гласить про те, що у всіх і кожного є культура як стиль життя, як сукупність менталітету, традицій, аргументу, діалекту, стилю одягу і зачіски, кухні, правил поведінки, пісень, наспівів, сказань, літературних символів, родо-статевих і фізичних даних, відносин, моральних та етнічних цінностей, освіти, трудових навичок, вірування, тільки вона – культура – різна. Не добра вона і погана, висока і низька, повноцінна і неповноцінна, розвинена і нерозвинена, цивілізована і примітивна а різна, несхожа одна на одну, яка має свої позитивні і